

lämnats därhän. H lägger stor vikt vid den tomma graven, men ignorerar att många betraktar denna tradition som sekundär. H:s definition av «historiskt faktum» är inte helt klagörande, men han «tror inte att en videokamera inne i graven skulle registrerat något annat än att kroppen plötsligt inte är där längre» (s. 158). Det är viktigt att Jesus med kropp och själ gått ut ur graven och att uppståndelsen var mer än vision och illusion. H hänvisar till 1 Kor. 15:17, men ett beaktande av Paulus diskussion om uppståndelsekroppens beskaffenhet (1 Kor. 15:35–50) skulle kanske varit till hjälp för att finna alternativ till polariseringen mellan uppståndelsen som hallucination, alternativt metafor, och som konkret, fysisk händelse.

I *Människa och mer* finns många exempel på exegetens funktion som både nydanande och traditionsbevarande. I de resultat som H kommer fram till överväger emellertid de traditionsbevarande dragen helt. Jag sticker inte under stol med att jag personligen föredrar mer av en kristologi «underifrån.» Inte så att en annan kristologi än H:s entydigt springer fram ur det redovisade materialet, men det är möjligt att se öppningar åt olika håll. En konservativ kristologi är en möjlighet, men som det nu är glappar det mellan det historiska underlaget och de ofta traditionella och tydligt definierade slutsatser som dras. Den historiskt arbetande exegetiken lämpar sig dåligt som stödvetenskap åt dogmatiken.

Däremot rekommenderas den första delens essäer som spännande aptitretare på det forskningsfält där sociologin och kulturantropologin möter bibelvetenskapen. Och den tredje delens översikt av Jesusforskningen borde ingå i kursplanerna för varje svensk teologisk utbildning.

Thomas Kazen

Stefan Klint: *Romanen och evangeliet. Former för Jesusgestaltning i Pär Lagerkvists prosa. 272 sid. Norma Bokförlag, Skellefteå 2001.*

Stefan Klint disputerade i Uppsala i mars 2002 på en bibelreceptionshistorisk avhandling som mer än något tidigare verk för samman exegetik och litteraturvetenskap. På ett fruktbart och nyskapande sätt går den in i rådande situation inom bibelforskningen och driver ett flerdisciplinärt grepp med den tjusning och de problem det innebär.

Klint undersöker olika former av Jesusgestaltning i två romaner av Pär Lagerkvist. Han fokuserar relationen mellan den konstnärliga framställningen (de allmänna formerna, genrerna) och de bibliska texterna, samband som enligt Klint är mycket komplicerade: indirekta, tvetydiga, svårbestämbara. Det är alltså enligt författaren inte det religiösa innehållet i

texterna som studeras, inte heller författaren och hans religiös tro eller hans relation till kristendomen.

Avhandlingen har också ett vidare syfte: att belysa frågan om Bibelns receptionshistoria som en del av bibelforskningen. Särskilt de två första kapitlen och det sista kapitlet tar upp detta tema. Jag har i en recension i *Svensk Kyrkotidning* koncentrerat mig på denna del av avhandlingen för att här mest ägna mig åt den receptionskritiska analysen i kap. 3-7.

Klint börjar med att utforma en metod för sin analys, den genrehistoriska metoden. Genre definieras som «en samlande benämning för olika typer av formella, innehållsliga och funktionella relationer mellan texter, som historiskt betingade och föränderliga nätverk av litterära skriv- och läskonventioner.» Kärnan i metoden innebär att man inför en text formulerar och prövar olika genrehypoteser med utgångspunkt i olika typer av formella, innehållsliga och funktionella aspekter av texten. Syftet blir då inte att klassificera texter utan att på olika sätt relatera texter till varandra. «Vi har här sökt efter formella likheter och kontraster och efter möjliga historiska förbindelser och utvecklingslinjer, snarare än efter exakta och fixerade definitioner av genrer och textformer».

De två romananalyserna inleds med en presentation av Lagerkvists religiösa arv och hans religiösa gränssposition. Hans uppmärksammade konsteoretiska program från 1913 med exempel ges ett rätt stort plats och kapitlet avslutas med en teckning av tre former av Jesusbilder hos Lagerkvist och med en markering av livsresan som en grundstruktur i hans författarskap, människans pilgrimsvandring till gud, initierad av Jesu korsfästelse.

Den första romananalysen gäller *Det eviga leendet*, särskilt två sidor i denna kortroman från 1920 som tydligt påminner om Jesusgestalten. Analysen sker i tre steg: en analys av strategier i texten som bådär för olika läsreaktioner, en analys av avsnittets funktion i förhållande till romanen som helhet och till sist en analys av olika allmänna former, genrer, som kan ha påverkat Lagerkvists arbete. Undersökningen visar att texten har element som både bekräftar och motverkar den bibliska referensen. Gestaltningen av Jesus i romanen vill illustrera en av fyra grundhållningar till tillvaron, dvs. den konsekventa livsförnekelsen.

Textens övergripande genrekarakter får genom de fem genrehypoteser som prövas: Jesus som nederstigen till dödsriket (mest Nikodemusevangeliet), vidsomsrelaterad apokalyps, den sokratiske dialogen, samtal mellan döda och den s.k. menippén. «De olika genrehypoteserna sammantagna säger något om verkets övergripande karaktär».

Den andra romananalysen tar upp en längre text, *Barabbas* från 1950, och analyserar utförligt Lager-

kvists återbruk av olika bibliska litteraturformer i denna roman. Olika tolkningar av Barabbas i evangelierna presenteras liksom några romaner och dramer om Barabbas från det senaste århundradet. Barabbas har t.ex. tolkats som rövare, som mördare, som djävulen, som antikrist, som en syndare som omvänder sig och som en kristen martyr. En genomgång av element och strategier i texten visar att romanen kan läsas som historieroman eller som symbolisk berättelse, ja också som en kritisk samtidsroman. Sedan betraktas delar av romanen utifrån såna bibliska former som parabel, kultlegend, skolsamtal och underberättelse. Vissa drag i texten som bidrar till dess komplicerade bibliska karaktär blir tydligare. Till sist prövas tre övergripande genrehypoteser: romanen som ett evangelium, som ett paraevangelium och som en modern martyrlegend.

Med dessa analyser visar Klint att Lagerkvist på ett mångfaldigt och sinnrikt sätt använder arkaiska sakrala texter, dvs. bibeltexter, för att uttrycka djupa och allmängiltiga mänskliga erfarenheter. Den profana konsten an knyter till, övertar, utnyttjar, omvandlar och i vissa fall kanske rent av ersätter de sakrala texternas innehåll. Analysen bekräftar att sambanden mellan romanen och evangeliet är mycket komplicerade, undanglidande, tvetydiga och motsägande. Det finns en återkommande dubbelhet hos Lagerkvist där vissa element bygger upp en referens till den bibliska textvärlden medan andra eller kanske också samma element motsäger den. Genom en fokusering på den konstnärliga utformningen, på allmänna former och genrer, blir dessa drag i Lagerkvists text än tydligare.

Det är den genrehistoriska analysen som driver avhandlingen framåt. Samtidigt finns där mycket som jag har svårt att koppla samman med den genrehistoriska inriktningen, mer tematiska analyser som också de bidrar till att tolka de två romanerna: Jesusbildens förändring i Lagerkvists prosa som helhet, tre olika sätt att tolka slutscenen i *Barabbas*, överordnade tidsnivåer i denna roman osv. Klint har smittats av den expressionistiske Lagerkvist och den expressionistiske Jesusgestalten hos honom och på flera sätt skapat en «expressionistisk» avhandling. En berikande form men det är inte alltid så lätt att följa argumenteringen. När de många presentationerna av kapitlens innehåll sedan inte stämmer överens med rubriksättningen kan läsaren bli riktigt förvirrad. De olika delanalyserna har tydligen tillkommit vid olika tillfällen.

Detta märks mest i analysen av *Det eviga leendet* där de genrehistoriska övningarna ger ett magert resultat. Många goda iakttagelser i detta avsnitt kan man komma fram till utan genrehistorisk analys. Själv undrar jag om inte det mest strukturerande draget i denna kortroman, parallelliseringen av de tre

frälsargestalterna och de tre anklagelserna mot Gud leder till endast tre grundhållningar till tillvaron (och inte fyra som hos Klint) och att alla tre frälsargestalterna (eller åtminstone två) kan knytas till olika gestaltningar av Jesus, tydliga inte minst i konsten: *Christus Patiens/Mortuus* och *Christus Victor/Triumphans*. Brottningen med den första Jesustolkningen dominerar som bekant *Barabbas* men där finns också den återkommande, segrande Kristus, ett motiv som tycks lysa med sin frånvaro i Lagerkvistforskningen, även i Klints avhandling. Det tredje alternativet, att leva, att bara leva, presenteras mest av barn i kortromanen, kanske det också med en anknytning till Jesu ord om barnen och Guds rike. Gud bekänner sig till alla tre formerna av liv.

Klint inriktar sin «reception criticism» på den nya texten som ett uttryck för tillägnelse av äldre texter, inte på Bibeln och dess inflytande. Han har avgränsat sig till svensk skönlitteratur, 1900-talet, två prosatexter, Pär Lagerkvist och en formorienterad inriktning. Receptionshistoria är som han själv noterar mycket mer än det. Det finns många andra media, det finns både profana och sakrala receptioner och former däremellan, det finns en lång historia som sträcker sig över två årtusenden. Samtidigt som vi borrar djupt på ett ställe måste vi öva oss att se samman hela den receptionshistoriska processen. Klint har säkert rätt när han till sist säger att det kommer att «inom en snar framtid bli betydligt vanligare även på svenskt område» med en receptionsinriktad bibelforskning.

Birger Olsson

Stephan Borgehammar (red.): *Svenskt patristiskt bibliotek. Band 3. Ur kyrkofädernas brev. 333 sid. Artos, Skellefteå 2001.*

Utgivningen av texter i Svenskt Patristiskt Bibliotek med Samuel Rubenson som huvudredaktör är ett synligt resultat av en vital patristisk forskning. Band 1 dokumenterade gudstjänst och kyrkoliv i den tidiga kyrkan. Band 2 var ett värdefullt bidrag för att belysa de första århundradena utifrån temat martyrer och helgon. Nu har turen kommit till det tredje bandet, som innehåller ett urval brev.

Stephan Borgehammar, redaktör för volymen, inleder med en egen «pseudoepistel» till läsaren, där han bl.a. presenterar brevet betydelse och sättet att skriva brev. Ett brev kan skapa en intim situation genom dess förtroliga karaktär. De antika brevskrivarna var medvetna om att brevet förmedlade närvaro. Brevet som dialog är ett brevsamtal, ett sätt att umgås själar emellan.

Martyrernas kyrka med Cyprianus i Nordafrika är representerad med tio brev. Som välkänd retor använ-